

ВІДГУК
офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Мігус Ірини Петрівни
на дисертаційну роботу Рижкової Анжели Андріївни
«ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ»
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051
«Економіка»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Забезпечення стабільності, стійкості та сталого розвитку економіки країни значним чином залежить від викликів і небезпек сучасності, які чинять вагомий вплив на соціально-економічний стан та на макроекономічні показники держави, дестабілізують існуючі механізми та становлять загрозу національним інтересам країни. В умовах посилення впливу негативних явищ і процесів загострюються більш глобальні проблеми, які стосуються ведення фінансово-господарської діяльності в неофіційному секторі економіки, поширення корупції, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та зниження рівня економічної безпеки за усіма її структурними компонентами. Особливо гостро в умовах сучасності постала проблема тінізації національної економіки та зниження рівня фінансової безпеки України, яка істотно поглибилася під впливом війни російської федерації проти України.

Існуючі проблеми соціально-економічного та суспільно-політичного характеру обумовлюють необхідність формування ефективного механізму детінізації економіки та системи заходів протидії ризикам і загрозам тінізації економіки України.

У такому контексті закономірним виявляється необхідність комплексного дослідження та розроблення комплексу заходів детінізації економіки в системі фінансової безпеки України.

Дисертація Рижкової А.А. є важливим кроком щодо наукового обґрунтування теоретико-методичних аспектів та формування науково-практичних рекомендацій щодо розроблення комплексу заходів детінізації економіки в системі фінансової безпеки України. Зазначене свідчить, що робота є актуальною, має вагоме наукове значення та вирішує визначені завдання.

Тема дисертаційної роботи в повній мірі має зв'язок із науковою темою, що виконуються у відповідності до планів наукових досліджень Львівського

державного університету внутрішніх справ, «Економічна безпека соціально-економічних систем: проблеми теорії та практики» (номер державної реєстрації 0121U112498), в межах якої здійснено обґрунтування можливостей застосування проблемно-цільового програмування детінізації економіки України в контексті зміцнення її фінансової безпеки.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та публікаціями здобувача дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які сформовані в дисертації, відображають належний рівень обґрунтованості та достовірності, аргументуються глибоким та критичним аналізом фундаментальних наукових досліджень проблематики детінізації економіки та забезпечення фінансової безпеки держави. Зокрема, в дисертаційній роботі здійснено аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених щодо детінізації економіки та забезпечення фінансової безпеки на національному рівні, проведено ґрунтовний аналіз методичні підходи до оцінювання рівня тіньової економіки держави, систематизовано науково-методичні підходи до аналізу ризиків та загроз тінізації економіки України в контексті формування заходів забезпечення фінансової безпеки держави, а також окреслено пріоритетні напрями детінізації економіки України.

Виклад матеріалу базується на використанні положень теорій безпеки та економічного розвитку, застосовано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів економічного аналізу та наукового пізнання, проаналізовано значний масив статистичної інформації щодо рівня тіньової економіки країни та її дестабілізуючого впливу на розвиток економіки й суспільства, успішною є апробація теоретичних та прикладних розробок на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах, а також результативне впровадження результатів дослідження у діяльність державних установ.

Результати дисертації характеризуються науковою новизною, є придатними для подальшого удосконалення існуючих та розроблення нових теоретико-методичних положень, а також прикладних аспектів вирішення проблемних питань з детінізації економіки та забезпечення фінансової безпеки України.

Науковий рівень дисертації та наукових публікацій здобувача. Структура дисертаційної роботи Рижкової А.А. розроблена у відповідності із поставленими у дисертації завданнями, що дозволили досягти мети, яка полягала в науковому обґрунтуванні теоретико-методичних положень та

формуванні науково-практичних рекомендацій щодо розроблення комплексу заходів детінізації економіки в системі фінансової безпеки України.

Дисертаційна робота виконана українською мовою та оформлена у відповідності до вимог Міністерства освіти і науки України. Обсяг дисертації та її зміст відповідає вимогам освітньо-наукової програми за спеціальністю 051 «Економіка» Львівського державного університету внутрішніх справ.

Дисертаційна робота Рижкової А.А. за своєю структурою складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 196 сторінок. Дисертація містить: 5 таблиць, 30 рисунків, з яких 12 охоплюють 12 повних сторінок; 9 додатків, що розміщені на 22 сторінках; список використаних джерел складається із 152 позицій на 20 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 134 сторінки.

У першому розділі «Теоретико-методичні аспекти дослідження тінізації економіки в системі фінансової безпеки» (с. 29–70) визначено й критично проаналізовано основні аспекти дослідження фінансової компоненти тіньового сектора економіки, з'ясовано сутність тіньової економіки, детінізації економіки та фінансової безпеки, встановлено їх місце та роль в системі національної економічної безпеки держави, виявлено тісний взаємозв'язок та взаємовплив тіньової економіки із безпекою фінансового сектора.

У другому розділі дисертації «Аналіз впливу тінізації економіки України на фінансову безпеку держави» (с. 71–115) оцінено стан та динаміку зміни тіньового сектора України в системі безпеки її соціально-економічних перетворень, охарактеризовано рівень тіньової економіки України впродовж 2010–2022 рр., здійснено аналіз значення інтегрального показника рівня тінізації економіки України та виявлено тенденції його зростання в період загострення фінансово-економічної та суспільно-політичної кризи, а також доведено кризовий стан національної економіки в період військового протистояння збройній агресії російської федерації.

В межах третього розділу «Стратегічні пріоритети детінізації економіки в системі фінансової безпеки України» (с. 116–150) запропоновано основні напрями детінізації економіки в системі фінансової безпеки держави, доведено необхідність удосконалення методики оцінювання рівня тіньового сектора економіки України та обґрунтовано доцільність розрахунку інтегрального показника рівня тінізації економіки в розрізі регіонів країни.

В межах дисертаційної роботи прослідковується логічне та послідовне виконання поставленого теоретико-практичного завдання, що спрямоване на дослідження теоретичних засад та розроблення методичних підходів до

формування механізму детінізації економіки в системі забезпечення фінансової безпеки держави, що доводить завершеність науково-дослідної роботи із цілісною композицією та авторською манерою викладу матеріалу.

Теоретико-прикладні положення, висновки та практичні рекомендації дисертації, які містять елементи наукової новизни, в повній мірі відображені у 30 наукових працях, зокрема, у 6 публікаціях в наукових фахових виданнях України та 24 тезах доповідей за результатами участі в науково-практичних та інших комунікаційних заходах. Загальний обсяг публікацій становить 8,63 др. арк., із яких особисто здобувачеві належить 5,18 др. арк.

В цілому, дисертація Рижкової А.А. за науковим рівнем та представленням результатів у наукових публікаціях відповідає встановленим вимогам.

Наукова обґрунтованість та новизна представлених результатів проведених досліджень. Ознайомлення із дисертаційною роботою та науковими працями Рижкової А.А. дає підставу зробити висновок про те, що здобувач зуміла виконати поставлені у дослідженні завдання в повному обсязі, що дозволило виокремити елементи наукової новизни, серед яких найбільш вагомими є:

- *удосконалення* теоретико-методичних засад змістовного наповнення категорії «тіньова економіка», яку окреслено як деструктивне складне соціально-економічне явище з визначеними властивостями та елементами системи, що характеризується цілісністю, структурованістю та ієрархічністю, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє запропонувати видозмінений перелік її структурних компонентів, і дає можливість комплексної оцінки обсягів тіньової економіки в розрізі регіонів з урахуванням специфіки рівня їх соціально-економічного розвитку;

- *удосконалення* концептуальних підходів до визначення категорії фінансова безпека в системі економічної безпеки держави через обґрунтування ступеня її вагомості з-поміж компонент національної економічної безпеки, що різниться від традиційного підходу виокремленням можливостей гарантування спроможності фінансової системи держави раціонально розподіляти і використовувати фінансові ресурси з метою захисту національних фінансових інтересів через реалізацію комплексу заходів з детінізації економіки;

- *удосконалення* методичних підходів до оцінювання рівня тіньової економіки України, у рамках яких обґрунтовано необхідність урахування в офіційній методиці інструментарію оцінювання рівня тіньової економіки у розрізі регіонів, що, на відміну від поточної практики, дозволяє враховувати специфіку й особливості соціально-економічного розвитку, чинники і фактори тінізації економічних процесів на регіональному рівні, а також досліджувати комплексну

структуру тіньового сектору економіки та стану його функціонування на територіях, що тимчасово окуповані російською федерацією;

- *удосконалення* моделі механізму детінізації економіки на засадах комплексності та системного підходу, структурні компоненти якого запропоновано розширити переліком спеціалізованих органів, що здійснюють діяльність у сфері детінізації економіки, створивши при Кабінеті Міністрів України Департамент інформатизації та цифровізації, до компетенції якого включити функції щодо забезпечення прозорості діяльності економічних агентів і органів державної влади різних рівнів ієрархії управління шляхом широкого застосування сучасного інноваційного інструментарію детінізації економіки, зокрема електронного урядування, що дозволить підвищити рівень прозорості та підзвітності спеціалізованих органів, які функціонують у сфері детінізації економіки, а також щодо діяльності суб'єктів господарювання для унеможливлення виведення значної частки одержаних ними капіталів у тіньовий сектор економіки;

- *подальший розвиток* систематизації науково-методичних підходів до аналізу ризиків та загроз тінізації економіки України в контексті формування заходів забезпечення фінансової безпеки держави, що дозволило виокремити найвагоміші деструктивні причинно-наслідкові зв'язки у контексті зростання тіньового сектору, а саме – ухилення від оподаткування, поширення корупції, зростання рівня бідності та дефіциту Державного бюджету, які доцільно вважати ключовими загрозами не лише системній детінізації економіки, але і фінансовій безпеці України що, на відміну від усталених підходів, сприяє виявленню ентропії фінансової та соціально-економічної систем в умовах нестабільності та прискорення трансформаційних процесів з доповненим переліком пріоритетних напрямів детінізації економіки;

- *подальший розвиток* інструментарію дослідження впливу чинників, факторів і загроз на рівень тінізації економіки через застосування провідних світових практик для мінімізації тіньового сектора економіки шляхом удосконалення методів розрахунку рівня тінізації економіки на основі побудови причинно-наслідкових зв'язків між чинниками її виявлення та поширення і наслідками для соціально-економічного розвитку держави, що сприятиме підвищенню рівня достовірності розрахунку обсягів тінізації економіки на національному рівні пріоритетних напрямів детінізації економіки на основі використання міжнародних методик оцінювання рівня тіньової економіки, що, в результаті, забезпечить оперативність й гнучкість проведення досліджень тенденцій тіньового сектора економіки та дозволить підвищити об'єктивність й достовірність розрахунку рівня тінізації економіки на національному рівні.

Дисертація Рижкової А.А. є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, виконаною на актуальну тему на високому науково-теоретичному рівні. Дисертаційна робота відзначається науковою новизною та практичною цінністю, написана українською мовою, відповідає вимогам наукового стилю відповідно до норм та правил, встановлених до дисертацій, що подаються на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація виконана із дотриманням академічної доброчесності.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Вивчення тексту дисертації, дозволяє стверджувати про достовірність наукових висновків, отриманих теоретичних узагальнень, оскільки в основу наукового дослідження покладено праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі економічної безпеки держави та детінізації економіки з досліджуваної проблематики.

Методологічну базу дисертаційної роботи становлять положення теорій економічного зростання, тінізації економіки, глобалізації та перехідних економічних систем. Інформаційною базою дослідження є закони та нормативно-правові акти України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Національного Банку України, Міністерства фінансів України, звітні дані міжнародних організацій, ресурси мережі Інтернет. У дисертації вміло використано суттєвий масив статистичного і фактологічного матеріалу, який якісно опрацьовано і систематизовано в таблицях і рисунках.

Отримані здобувачем наукові результати та висновки дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими.

Викладене вище дає можливість зазначити, що у дисертації виконано наукове завдання, яке полягало у теоретичному обґрунтуванні й формуванні методичних підходів щодо детінізації економіки в системі фінансової безпеки України.

Наукове та практичне значення отриманих результатів. Дисертаційна робота Рижкової А.А. є вагомим внеском у розвиток теорії і практики економічної безпеки держави. Наукова цінність результатів дослідження полягає у розробці теоретико-методичних положень та формування науково-практичних рекомендацій щодо розроблення комплексу заходів детінізації економіки в системі фінансової безпеки України.

Практичне значення одержаних у дисертації Рижкової А.А. результатів полягає в обґрунтуванні рекомендацій щодо детінізації економіки в системі фінансової безпеки України. Представлені результати дослідження доведені до рівня конкретних пропозицій та методичних рекомендацій щодо оцінювання рівня тіньової економіки на рівні регіонів країни; систематизації

науково-методичних підходів до аналізу ризиків та загроз тінізації економіки України в контексті формування заходів забезпечення фінансової безпеки держави; формування інструментарію дослідження впливу чинників, факторів і загроз на рівень тінізації економіки. Теоретичні висновки, практичні рекомендації та інші результати проведених наукових досліджень, які висвітлені в дисертаційній роботі, використані у діяльності 94 прикордонного загону Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України (акт № 12/495 від 12 липня 2023 р.) та в роботі Головного управління Національної поліції в Закарпатській області (акт № 27 від 10 серпня 2023 р.).

Окремі результати наукових розробок за тематикою дослідження впровадженні у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ вивченні та під час викладання навчальних дисциплін «Бюджетно-податкова безпека», «Фінансова безпека», «Іллегалізація економіки», «Національно оцінка ризиків» (акт про впровадження № 43 від 26.10.2022 р.).

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. У дисертаційній роботі Рижкової Анжели Андріївни порушень академічної доброчесності не виявлено: у ній немає ознак академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, компіляції, запозичень або інших порушень. Ідеї, результати і тексти інших авторів, використані в роботі, мають належні посилання на відповідне джерело.

Проведений аналіз наукових робіт здобувача дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота Рижкової А.А. є результатом самостійних досліджень з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Незважаючи на важливість наукових розробок, наявних у дисертації та суттєві практичні результати, одержані дисертантом, у дисертаційній роботі Рижкової А.А. є низка дискусійних положень, що є підставою для обговорення під час її захисту:

1. Представлені дисертанткою на рис. 1.4 «Основні причини виникнення та розвитку тіньової економіки» основні причини виникнення та розвитку тіньової економіки мають достатньо вичерпний характер, однак не включають переліку причин, зумовлених веденням активних бойових дій на території України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації та ведення нею війни проти України. Вважаю, що дисертація виглядала б більш обґрунтованою за умови розширення переліку причин виникнення та розвитку тіньової економіки з урахуванням викликів і небезпек сучасності (с. 36).

2. У п. 2.1 «Динаміка тіньового сектора та його вплив на соціально-економічні перетворення» дисертанткою проведено глибокий аналіз динаміки

рівня тіньової економіки України з урахуванням законодавчо визначених методів, а також оцінено рівень тіньової економіки України в розрізі видів економічної діяльності. На нашу думку, було б доцільно у дисертації також здійснити оцінювання рівня тіньової економіки в розрізі регіонів України та здійснити їх порівняння між собою, а також в розрізі видів економічної діяльності (с. 82-85).

3. У п. 2.2. «Чинники детінізації економіки України в системі фінансової безпеки» на рис. 2.11 (с. 95) здобувачкою представлено результати аналізу динаміки стану та тенденцій зміни рівня фінансової безпеки України за період 2010–2022 рр. Вважаю, що дисертація виглядала б більш завершено за умови представлення на вказаній діаграмі також і прогностичних розрахунків аналізованого показника, що дозволить оцінити рівень фінансової безпеки у найближчій перспективі та здійснити формування заходів з детінізації економіки із урахуванням параметрів стану безпеки фінансової сфери.

4. Відображені на рис. 3.1 «Основні вектори удосконалення інституціонального базису зміцнення фінансової безпеки держави» (с. 128) у п.3.2 дисертації основні напрями покращення інституціонального базису зміцнення фінансової безпеки держави, на нашу думку, недостатньо чітко обґрунтовані. Вважаю, що доцільним могла б стати конкретизація вказаних напрямів шляхом їх описом за такою схемою: назва напрямку; суб'єкт, відповідальний за реалізацію; нормативно-правове забезпечення реалізації вказаного напрямку та очікувані результати.

5. На рис. 3.4 «Модель механізму детінізації економіки України» (с. 146), дисертантка представила модель, в якій пропонує доповнити існуючий перелік спеціалізованих органів у сфері детінізації економіки Департаментом інформатизації та цифровізації. Враховуючи сучасні виклики та активні дії, які реалізуються державою у сфері цифровізації суспільства, така пропозиція заслуговує на увагу, але потребує більш ґрунтовного визначення основних завдань, функцій, напрямів взаємодії з вже існуючими інституціями та очікуваних результатів діяльності такого спеціалізованого органу.

6. У дисертаційній роботі наявні помилки граматичного та стилістичного характеру, однак, в цілому, в ній не прослідковується суттєвого порушення змісту наукового стилю.

Проте вказані недоліки та зауваження не знижують наукової й практичної значущості положень дисертації, висновків і рекомендацій. Вивчення матеріалів дисертаційної роботи свідчить про пошуковий характер, творчий підхід здобувача до вирішення поставлених завдань.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПРО ДИСЕРТАЦІЙНУ РОБОТУ

Дисертаційна робота Рижкової Анжели Андріївни «Детінізація економіки в системі фінансової безпеки України» є самостійною, завершеною комплексною кваліфікаційною працею, виконаною на високому науково-теоретичному рівні на актуальну тему, а одержані результати дослідження характеризуються науковою новизною та теоретичною й практичною значимістю. У дисертації вирішено складне науково-практичне завдання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні і розробці методичних підходів до формування основних заходів детінізації економіки в системі фінансової безпеки України, містить раніше не захищені положення, які є особистими напрацюваннями.

Дисертаційна робота Рижкової А.А. за своїм змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а сама авторка Рижкова Анжела Андріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Доктор економічних наук,
професор, професор кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Ірина МІГУС

Лідрис засвідчук
Директор департаменту кадрів Вищого навчального закладу
"Університет економіки та права "Крок"

01.12.2023 р.

